

Nr 20.

Ankom till Riksdagens kansli den 8 maj 1913 kl. 5 e. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 20, i anledning av en av herr Palmstierna inom Andra kammaren väckt motion, nr 20, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående en utredning rörande förekomsten av kungsådra.

I en inom Andra kammaren väckt, till dess fjärde tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 20, har herr Palmstierna hemställt, att Riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en utredning angående förekomsten av kungsådra uti de svenska vattendragen samt för Riksdagen framlägga resultatet av densamma.

Till stöd för denna hemställan har motionären anfört följande.

»De sista årens strider om vattenfallens utnyttjande ha i hög grad rört sig kring spörsmålet om kungsådrens överbyggande. Man har uppställt olika teorier om dess natur och härav för den praktiska politiken sökt draga omedelbara slutsatser. Vattenkraftsindustriens intressenter hävda, att kungsådran blott är ett besvärligt intrång uti enskild äganderätt, vilket hittills tolererats för vissa närmare angivna syften, men som numer är obehöfligt och skadligt för kraftproduktionens utveckling och därför måste borttagas. Å andra sidan framhålles, att kungsådran, även om densamma icke skulle vara av otvetydig krononatur, så bör den-

Motionen.

samma likväl betraktas såsom ett publikt vatten, rester av en äldre allmänning, som staten förvaltar. När kungsådran sedan urminnes tid växt samman med svensk lag, kan den icke därifrån utplånas utan att förgripelser på den offentliga rätten sker. Det finnes också de, vilka, ehuru de icke anse sig kunna företräda någon av här antydda riktningar, likväl förmena, att något tvivel icke förefinnes, att kungsådran innebär en inskränkning uti strandägarens nyttjanderätt till vattnet, som han icke alls kan hysa några rättsliga anspråk på att få upphävt. De intressen, vilka nu eller framdeles kunna anknyta sig till kungsådran, äro, framhålls det, av sådan beskaffenhet, att staten icke kan eftergiva dem, utan måste under alla förhållanden iakttaga, att de bliva säkert tillgodosedda.

Vilken av dessa åsikter man än må hysa, torde alla likväl kunna vara ense därom, att det är synnerligen angeläget att äga tillförlitlig kännedom om var kungsådran förekommer.

Lagen bestämmer visserligen dess omfång till en tredjedel av vattendragets bredd, där detsamma är som djupast, men någon förteckning över samtliga de strömmar, som innehålla kungsådra, finnes icke och ej heller vet man, hur långt kungsådran sträcker sig upp efter respektive älvar. Det heter endast »där kungsådra av ålder varit», men platsen härför är i många fall obestämd och omtvistad. I allmänhet utgår man ju från att kungsådra förekommer uti mellersta och södra Sveriges större älvar, men undantag härifrån finnas, och förhållandena i Norrland äro i detta avseende outredda. Likaså har det visat sig vid rättegångar, att kungsådra även kan finnas uti älvar, som man varit övertygad om att de saknade ett dylikt rättsinstitut.

Dessa omständigheter ha redan visat sig vålla betydande svårigheter. För kraftproducenterna har det medfört långa och ofta kostsamma rättegångar att gentemot ett av kronans ombud inför rätten framställt enkelt påstående, att kungsådra förefinnes, kunna bevisa att så icke är förhållandet. Vattenfallens utbyggande har givetvis på grund härav i hög grad försinkats. Likaså ha de, vilka äro kallade att föra kronans talan, icke kunnat giva tillräcklig och auktoritativ styrka åt sina anspråk, när de icke från början kunnat dokumentera rättmätigheten av dem.

Frånsett dessa praktiska olägenheter, som göra sig gällande för näringslivet uti innevarande stund, emedan man är oviss om kungsådrans förekomst, är det likväl också för Riksdagen av vikt att äga full kännedom om kungsådrans tillvaro och betydelse, innan densamma går

att fatta avgörande beslut rörande kungsådrans framtida öde och de villkor, kraftindustrin hädanefter skall tillförbindas vid dess överbyggande. Jag erinrar därom, att när Riksdagen år 1899 lämnade sitt bifall till att kungsådran skulle få utnyttjas, hade kammarkollegium icke blivit beredd tillfälle att yttra sig i ärendet. Riksdagen hade således icke från behörig myndighet erhållit meddelande om vilken räckvidd beslutet kunde få. Numer torde ett sådant tillvägagångssätt knappast kunna förutsättas, sedan uppmärksamheten i så hög grad samlat sig kring kungsådrebegreppet och dess innebörd för det ekonomiska samhällslivet.

Emellertid saknas ännu en utredning om kungsådrans förekomst. Den år 1903 tillsatta vattenfallskommittén sysselsatte sig icke med detta spörsmål. När kammarkollegium den 6 oktober 1911 yttrade sig över dikningslags- och vattenrättskommittéernas den 17 december 1910 avgivna förslag till ny vattenlag, framställde ämbetsverket väl behovet av en »allsidig utredning» angående kungsådrans natur, emedan »sannolika skäl icke saknas för uppfattningen av kungsådran såsom till grund och vatten en kronans allmänning», men något yrkande om undersökning av kungsådrans förekomst gjordes icke. Icke heller ha de utredningar angående kronans äganderätt till strand med tillhörande vatten, vilka nu äro föremål för särskild utredning inom kollegium, direkt anledning att även upptaga nu förevarande fråga.

För Riksdagen torde det likväl få anses oundgängligt, att en undersökning sker. Redan med hänsyn till de beslut, vilka tills dato fattats, är en utredning i frågan önskvärd. Det bör nämligen erinras, att Riksdagens Andra kammare ansett, att, intill dess ny vattenrättslagstiftning kommit till stånd, vid meddelande av tillstånd till byggande i kungsådra bör göras sådan begränsning av tiden för tillståndet, som kunde för olika fall anses vara av förhållandena påkallad. Andra kammaren har dessutom år 1909 på lagutskottets hemställan för sin del beslutat en skrivelse till Kungl. Maj:t, vari påyrkas utredning huruvida »vid meddelande av tillstånd till överbyggande av kungsådra föreskrift må lämnas, om visst pris bör bestämmas för den framförda kraftens begagnande». Skulle »en utsträckning av koncessionsfallen vid fråga om öfverförande av elektrisk energi ej anses böra komma till stånd», syntes det i alla fall »böra undersökas, om ej de avsedda önskemålen böra vinna beaktande vid meddelande av tillstånd till överbyggande av kungsådra».

För att effektuera dylika beslut behöver en redogörelse angående kungsådrens befintlighet i strömmarna föreligga.

Härtill kommer nu, att Riksdagen inom de närmaste åren får vattenrättslagstiftningsreformen på sin dagordning. När kungsådreinstitutet därvid skall upptagas till behandling, och Riksdagen för ett omsorgsfullt överbäggande av dess betydelse vill erhålla en överblick av de verkningar, ett beslut i den ena eller andra riktningen kan få för skilda landsdelar, så skulle möjlighet härtill saknas, om icke dessförinnan en utredning angående kungsådrens förekomst i vattendragen äger rum.»

Översikt av arbetena för åstadkommande av en skematisk förteckning och beskrivning över Sveriges vattenfall.

»En utredning rörande förekomsten av kungsådra i Sveriges vattendrag torde», anför Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott, »i någon mån beröras av de pågående arbetena för åstadkommande av en skematisk förteckning och beskrivning över Sveriges vattenfall. Utskottet anser sig därför böra meddela en översikt över vad som i sistnämnda avseende hittills åtgjorts.

Redan vid 1898 års Riksdag väcktes inom Andra kammaren motion om en undersökning av landets vattenfall. Riksdagen ansåg emellertid att man till en början borde låta undersökningen omfatta endast statens vattenfall, detta ehuru »man måste föredraga en undersökning, som vore så noggrann och fullständig som möjligt samt omfattande landets alla vattenfall». Utskottet tillade dessutom, »att den tid lär nog komma, då en växande häg för kännedomen om vårt land skall föranleda till en dylik vittomfattande undersökning». Den beslutade undersökningen uppdrogs åt vattenfallskommittén, och denna avlämnade år 1903 sitt betänkande, åtföljt av »Förteckning över statens mera betydande vattenfall». Vid 1907 och 1908 års riksdagar väcktes sedan motioner inom Andra kammaren om en allmän utredning och beskrivning över enskilda och kommuner tillhörande mera betydande vattenfall, varvid framhölls, hurusom det för landets näringspolitik icke kunde vara annat än gagneligt att äga en populär och lätt tillgänglig beskrivning på landets alla mera avsevärda vattenkrafter. Motionerna föllo emellertid på motstånd från Första kammarens sida, där det bland annat betonades, att saken ändock bleve utredd genom den undersökning av Sveriges färskvatten, som 1907 års Riksdag beslutit.

Sedan vattenfallsstyrelsen år 1908 inrättats, fann denna det snart nödvändigt, att en dylik förteckning över Sveriges vattenfall upprättades, och styrelsen gjorde i skrivelse till Kungl. Maj:t den 14 december 1909

framställning om vidtagande av åtgärder för åstadkommande av en skematisk förteckning och beskrivning över Sveriges vattenfall.

Åtgärderna för erhållande av en dylik förteckning borde, enligt vattenfallsstyrelsens mening, anknytas till de av hydrografiska byrån igångsatta undersökningarna, vilka skulle utmynna i monografier med sammanfattande beskrivningar av alla de till den geografiska och praktiska hydrografien hörande, för flodområdena utmärkande egenskaper. Alla de för förteckningen avsedda uppgifter, vilka det icke enligt fastställd instruktion tillkomme hydrografiska byrån att skaffa, skulle insamlas och bearbetas av vattenfallsstyrelsen. Sålunda skulle genom vattenfallsstyrelsens försorg i förteckningen införas uppgifter exempelvis om tillgänglig vattenkraft, om möjligheterna för ett vattenfalls bebyggande, samt huruvida vattenkraften redan tagits i användning och för vilket ändamål detta skett. Vidare skulle intagas uppgifter om anordningarna för vattenkraftens uttagande och sättet för vattenhushållningen vid förefintliga vattenverk samt slutligen kortfattade uppgifter rörande strandfastigheternas namn och övriga beteckning, huruvida vid skifte eller avvittring någon bestämmelse lämnats angående vattenområdet, huruvida *kungsådra*, farled eller flottled funnes i vattendraget m. m.

Med anledning av nämnda skrivelse från vattenfallsstyrelsen anförde statsrådet och chefen för civildepartementet till statsrådsprotokollet den 14 januari 1910 bland annat, att de av vattenfallsstyrelsen anförda skälen syntes tydligen ådagalägga, att det vore en angelägenhet av vikt att få till stånd en förteckning och beskrivning över Sveriges vattenfall i huvudsaklig överensstämmelse med den framlagda planen. Arbetet skulle verkställas av vattenfallsstyrelsen, hydrografiska byrån samt meteorologiska centralanstalten. I det framlagde förslaget hade förutsatts, att förteckningen och beskrivningen skulle omfatta samtliga Sveriges vattenfall. Vilken tid och följaktligen vilka kostnader detta skulle kräva, hade icke uppgivits, och torde icke heller för det dåvarande kunna med någon grad av sannolikhet beräknas. Det syntes emellertid statsrådet kunna med skäl ifrågasättas, huruvida arbetet borde givas den omfattning man sålunda tänkt sig. Särskilt i södra delarna av Sverige torde vattenfallen i allmänhet icke vara av större betydelse. Åtminstone torde de intressen staten kunde hava att bevaka vara jämförelsevis små. I varje fall torde vara lämpligast, att undersökningarna toge sin början med Dalälven och de stora norrländska älvarna, vid vilka staten hade sina största intressen knutna. Under arbetets gång borde därefter utarbetas

en plan för dess fortsatta bedrivande, en plan som i sinom tid torde böra underställas Kungl. Maj:t och Riksdagen.

Kungl. Maj:t beslöt föreslå Riksdagen att på extra stat för år 1911 anvisa ett belopp av 27,000 kronor att ställas till Kungl. Maj:ts förfo- gande för påbörjande av undersökningar och arbeten för åstadkommande av en skematisk förteckning och beskrivning över Sveriges vattenfall, med rätt för Kungl. Maj:t att förskottsvis av tillgängliga medel redan under år 1910 av ifrågavarande belopp utanordna 3,500 kronor.

Statsutskottet tillstyrkte Kungl. Maj:ts förslag, som också av Riks- dagen bifölls. Kungl. Maj:t beslöt sedermera den 4 juli 1910 att led- ningen av ifrågavarande undersökningar skulle handhavas av vattenfalls- styrelsen, som tillika anbefalldes att till Kungl. Maj:t inkomma med plan för arbetets bedrivande.

Dylik plan ingavs av vattenfallsstyrelsen den 29 oktober 1910. För varje flodsträcka av lämplig längd skulle utarbetas:

1. en plankarta, upptagande längdbeteckning, gränser, huruvida strand- och vattenrätt eller endast endera tillhöra staten eller enskild, större tillopp, nederbördsområdenas storlek, viktigare fall, anläggningar, broar, orter och dylikt;

2. en längdprofil, angivande dels profilen vid om möjligt olika karaktäristiska vattenstånd, såsom, utom medelvattenstånd, exceptionella högvattenstånd och vanliga högvattenstånd, motsvarande lågvattenstånd samt vattenstånd med en medelvaraktighet av respektive 9 och 6 må- nader, dels vid större vattenfall och efter viktigare tillflöden motsvaran- de karaktäristiska vattenmängder, motsvarande kraftmängder ävensom utnyttjade antal hästkrafter;

3. en tabell över fallen, upptagande uppgifter rörande läge, neder- bördsområde, vattenstånd och vattenmängder, fallhöjder, energimängder, ägare, nuvarande användning, geologiska och andra förhållanden rörande möjligheterna och lämpligheten av utbyggnad m. m.

Vattenfallsstyrelsen uttalade vidare såsom sin bestämda åsikt, att ehuru arbetena till en början borde avse de större norrländska älvarna, planen borde omfatta landet i dess helhet, varvid dock förteckningen, vad beträffade södra och mellersta Sverige, tillsvidare icke tänktes upp- rättad hastigare än vad hydrografiska byråns ordinarie undersökningar därstädes medgäve. Förteckningen och beskrivningen rörande Dalälvens och de större norrländska älvarnas flodområden beräknades taga en tid av 8 till 10 år.

Departementschefen anförde till statsrådsprotokollet den 13 januari 1911, då detta ärende föredrogs, bland annat, att beslut, huruvida planen skulle omfatta landet i dess helhet, icke för det dåvarande syntes böra fattas. Förteckningen och beskrivningen torde böra taga sin början med Dalälven och norrländska älvarna. När detta arbete blivit fullbordat, kunde sedermera tagas i övervägande, huruvida undersökningen möjligen borde utsträckas även till de södra delarna av landet.

Kungl. Maj:t beslöt föreslå Riksdagen att på extra stat för år 1912 anvisa ett belopp av 22,000 kronor för ifrågavarande arbeten, vilka skulle utföras i huvudsaklig överensstämmelse med den angivna planen.

Statsutskottet tillstyrkte Kungl. Maj:ts förslag, som därefter bifölls av Riksdagen.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 30 oktober 1911 anförde vattenfallsstyrelsen, att styrelsen i samråd med styrelsen för hydrografiska byrå uppgjort plan över arbetenas fördelning vid undersökningarna av Dalälven och de norrländska floderna och att undersökningsområdena därvid fördelats på fem angivna grupper.

Kungl. Maj:t föreslog 1912 års Riksdag att på extra stat för år 1913 anvisa ett belopp av 27,000 kronor för ifrågavarande undersökningars utförande, vilket anslag också av Riksdagen i enlighet med statsutskottets tillstyrkan beviljades.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 17 december 1912 meddelade vattenfallsstyrelsen, huru arbetet fortskridit, och hemställde om vissa ändringar och förenklingar av den ursprungliga planen för undersökningen i syfte att på kortare tid få den skematiska förteckningen färdig. Beträffande anteckningarna om förekomsten av kungsådra ansåg styrelsen, att ett realiserande av det ursprungliga förslaget, att vattenfallsförteckningen skulle innehålla uppgift, huruvida kungsådra förefunnes i vattendragen eller icke, skulle stöta på betydande svårigheter. Särskilt med hänsyn till den stora betydelse, som förekomsten eller frånvaron av kungsådra i ett vattendrag eller den del därav, som upptoges av ett vattenfall, jämväl i en blivande lag angående vattenrätten och därmed sammanhängande ämnen eventuellt kunde erhålla med avseende å fallägarnas rättsliga ställning till de allmänna intressena i vattendragen, syntes det styrelsen vara föga lämpligt, att i en publikation, som utgaves genom statens försorg, gjordes uttalanden angående kungsådras förekomst, vilka tilläventyrs sedermera icke visade sig riktiga. På grund af de synnerligen stora svårigheter, som mötte för utrönande, huruvida

kungsådra förefunnes eller icke i ett vattendrag eller del därav, ansåg vattenfallsstyrelsen denna eventualitet icke vara utesluten. Endast i de fall, då det vore känt, att genom laga kraftvunnet beslut av domstol blivit definitivt avgjort, huruvida kungsådra funnes eller icke i ett vattenfall, skulle alltså uppgift angående kungsådra intagas i vattenfallsförteckningen.

Departementschefen anförde till statsrådsprotokollet den 14 januari 1913 bland annat, att vad vattenfallsstyrelsen anfört syntes tillräckligt tala för en ändring i den föreslagna planen i det syfte, vattenfallsstyrelsen ifrågasatt.

Kungl. Maj:t beslöt föreslå Riksdagen att på extra stat för år 1914 anvisa ett belopp av 23,000 kronor för ifrågavarande arbetens fortsättning, vilket anslag också på statsutskottets tillstyrkan av innevarande Riksdag beviljats.»

Ett belysande material för bedömande av den genom förevarande motion framförda frågan har Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott på anhållan erhållit i de yttranden rörande behövligheten av den av motionären begärda utredningen, vilka inkommit från advokatfiskalsämbetet inom kammarkollegium, vattenfallsstyrelsen, styrelsen för Svenska vattenkraftsföreningen samt häradshövdingen Hugo von Sydow. Yttrandena äro såsom bilagor vidfogade detta utlåtande.

I anledning av den väckta motionen har Andra kammarens tillfälliga utskott yttrat följande:

*Andra kam-
marens fjärde
tillfälliga
utskotts ytt-
rande.*

»Vad motionären framhållit rörande olägenheterna av att det ej är känt, varest kungsådra förefinnes eller ej, synes av de till utskottet inkomna yttrandena hava blivit till alla delar understruket. Samtliga yttranden innehålla uttalanden, vari önskvärdheten av att på detta område erhålla större visshet om de faktiska förhållandena betonas, om också meningarna sedermera äro delade ifråga om möjligheten att åstadkomma en tillförlitlig utredning härutinnan. Att verkliga statsintressen genom rådande osäkerhetstillstånd kunna bliva lidande, framgår med full tydlighet av yttrandet från advokatfiskalsämbetet inom kammarkollegium, däri det framhålles, att fall förekommit, då kronoombud, i saknad av tillförlitliga upplysningar, utan vidare medgivit, att kungsådra icke funnes i vattendraget, ehuru det sedermera efter företagen arkivundersökning konstaterats, att så vore förhållandet. Givetvis kunna även kraftproducenterna bliva lidande och vattenfallens utbyggnad försenas på

grund av bristande kännedom rörande förekomsten av kungsådra i vederbörande vattendrag.

Utskottet har, genom vad som sålunda framkommit, blivit övertygat om önskvärdheten att en utredning i ifrågavarande avseende kommer till stånd.

Gällande bestämmelser angående kungsådra innehållas i kungl. förordningen den 30 december 1880 om jordägares rätt över vattnet å hans grund samt däri senare gjorda ändringar. Nämnda förordnings 7 §, senare delen, lyder: »Där kungsådra av ålder varit, skall den fortfarande lämnas öppen för allmän samfärdsel, för flottning och för fiskens gång eller annat allmänt ändamål, så ock till bevarande av enskild rätt, som av ådran är beroende. Kungsådra skall, så framt den ej är annorledes bestämd, anses framgå i djupaste vattnet och beräknas till en tredjedel av vattendragets bredd vid vanligast förekommande lågt vattenstånd.» Samma förordnings 9 § lyder: »Tvist, huruvida led eller ådra, varom i 7 § förmäles, finnes i vattendrag, så ock om ledens eller ådrans rätta läge och bredd ankomme på domstols prövning.»

Av sistnämnda paragraf framgår, att full rättsvisshet rörande frågan, huruvida kungsådra finnes i ett vattendrag eller ej, kan vinnas endast i de fall, då laga kraftvunnet beslut av domstol rörande denna sak förefinnes. Den närmaste uppgiften för en eventuell utredning skulle sålunda bliva att på grundval av förefintligt arkivmaterial klarlägga, i vilka vattendrag och för vilka delar av desamma domstolsutslag finnas rörande kungsådras förekomst. Redan denna utredning torde komma att omfatta ett högst betydande material och kräva avsevärt arbete. Utskottet har emellertid inhämtat, att genom den utredning rörande det så kallade vattenregalet, vilken anförtrots åt professor K. G. Westman, betydande förarbeten på detta område torde vara undångjorda, och utskottet skulle därför anse det vara lämpligt, om åtminstone nu ifrågavarande del av utredningen rörande förekomsten av kungsådra kunde, såsom också kammaradvokatfiskalsämbetet ifrågasätter, anknytas till professor Westmans utredning. Likaså torde genom arbetena för åstadkommande av en skematisk förteckning och beskrivning över Sveriges vattenfall, för vilken ovan redogjorts, en del material hava insamlats rörande förekomsten av kungsådra, vilket material kunde komma till användning vid den utredning motionären begär.

Motionären synes emellertid icke hava avsett, att utredningen skulle inskränkas till att omfatta endast de fall, där *avgörande* bevis för eller mot kungsådras förekomst förefinns. Tvärtom synes han hålla före, att

utredningen bör sträcka sig till samtliga större vattendrag i riket. Där domstolsutslag i förevarande avseende icke finnas, skulle utredningen då hava till uppgift att söka konstatera, var »kungsådra av ålder varit», och därvid framförallt söka att genom arkivforskningar frambringa bevismaterial, som kunde tjäna till stöd för ett eventuellt framtida rättsligt avgörande av kungsådrespörmål. Genom sammanförande av redan på olika håll förefintligt material, bör det kunna klargöras, vilka större luckor, som finnas i kännedomen om kungsådras förekomst, varefter utredningen kan inriktas på att söka fylla dessa luckor och därvid eventuellt i viktiga fall föras ända fram till hörande av ordsbefolkningen. Härvid böra givetvis även de negativa resultaten av utredningen framläggas.

Det synes utskottet vara uppenbart, att även en sådan utredning, ehuru den givetvis icke kan erhålla rättsligt förbindande karaktär, och oaktat den torde komma att kräva ett synnerligen betydande arbete, skulle bliva av så stor vikt för bedömande av hithörande frågor, att den med det snaraste bör komma till stånd.

Omfattningen och planläggningen av denna undersökning bör givetvis bliva föremål för närmare utredning. Därvid bör, enligt utskottets mening, iakttagas dels att en blivande undersökning ordnas på ett sådant sätt, att den blir tillräckligt grundlig och uttömmande, dels också att den samtidigt hålles inom rimliga gränser och ej anordnas så, att en blivande vattenrättslagstiftning genom densamma onödigt fördröjes. I detta sammanhang vill utskottet även betona, vad också motionären framhållit, nämligen att Riksdagen, när den skall till behandling upptaga vattenrättsfrågorna och därvid även kungsådrestitutet, torde komma att erfaras ett oavvisligt behov av att äga tillförlitlig översikt över kungsådrans förekomst i landets vattendrag. Denna omständighet utgör sålunda, enligt utskottets mening, ett starkt stöd för den av motionären begärda utredningen.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa, att Andra kammaren måtte för sin del besluta, att Riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa en utredning angående förekomsten av kungsådra uti de svenska vattendragen samt för Riksdagen framlägga resultaten av densamma.»

Reservation hade anmälts av herrar *Lithander*, *Anderson* i Hägelåkra och *Henrikson* i Heberg, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att motionen ej måtte till någon Andra kammarens åtgärd föranleda.

Andra kammaren biföll utskottets hemställan; och har detta kammarens beslut delgivits Första kammaren, som remitterat ärendet till förberedande behandling av sitt första tillfälliga utskott.

Andra kammarens beslut.

Nu gällande vattenrättslagstiftning vilar på den grundsatsen, att rätten till vattnet är förenad med rätten till grunden, och huvudstadgandet därom innefattas i 1 § av kungl. förordningen den 30 december 1880 om jordägares rätt över vattnet å hans grund. Ifrågavarande paragraf innehåller, att envar äger att tillgodogöra sig det vatten, som finnes å hans grund, såvitt denna befogenhet ej är genom uttryckliga lagbud inskränkt. Samma princip är otvivelaktigt att återfinna i 12 kap. 4 § jordabalken, vilket ännu gällande lagrum, om detsamma än i första hand avser att fastställa ägo gränser, särskilt genom det använda uttrycket »den som vatten äger», tydligen ock avser att reglera rätten till vattnet över grunden. Enahanda grundsats torde ock hava gjort sig gällande så långt tillbaka som svensk rätt å vattenrättens område över huvud finnes upptecknad.

Utskottet.

Huruvida denna rätt till vattnet är att beteckna som *äganderätt* eller endast *nyttjanderätt* är en omtvistad fråga, om vilken utskottet icke funnit nödigt att uttala ett bestämt omdöme. Att fastslå är emellertid, att enligt gällande lag jordägares rätt till vattnet är lika bestående som en äganderätt. Den ifrågavarande rätten åtföljer äganderätten till fastigheten, därå vattnet finnes, och utgör ett tillbehör till denna.

Men likasom friheten att utnyttja äganderätten i allmänhet måste, med avseende å såväl fast som lös egendom, på grund av samfundsförhållandenas krav vara i viss mån begränsad, så gör sig detta krav i särskilt hög grad gällande beträffande vattenägarens rätt att förfoga över vattnet, särskilt det flytande vattnet — denna rätt må nu benämnas äganderätt eller nyttjanderätt. Detta är en följd av vattnets natur att växla plats, att förmedla samfärdseln för farkoster och vid flottning, att tjäna fisken vid vandringar, att bortleda avfall och orenlighet samt slutligen att förekomma översvämning och försumpning. Det är alltså såväl allmänna intressen som ock den av desammas tillgodoseende beroende enskildas rätt, som inskränkningarna i förfoganderätten över vattnet avse att skydda.

Bestämmelserna om *kungsådra* innefatta den mest betydelsefulla inskränkningen i jordägarens förfoganderätt över vattnet. I landskapslagarna och sedermera i landslagarna förekomma stadganden, att viss

del av vattnet (en tredjedel) eller viss bredd (6 à 12 alnar) skulle lämnas fri från byggnader. Dessa stadganden synas närmast hava syftat till att tjäna samfärdseln, men ock att förekomma skadlig uppdämning. Ordet kungsådra förekommer ej i dessa lagar; men längre fram, under unionstiden, började man att benämna den del av vattnet, som enligt vissa av de gamla lagarna borde hållas öppen, för konungx-vatten, konungx-lidh eller dylikt efter Konungen såsom den laglige beskyddaren av allas rätt. Ordet kungsådra synes första gången hava förekommit i en dom av år 1442 samt återfinnes därefter ofta i rättegångs- och andra handlingar.

Om än, såsom nyss nämnts, landskapslagarna och landslagarna synas angiva kungsådras ändamål närmast vara att främja samfärdseln och förekomma skadlig uppdämning, lider det icke tvivel om att kungsådran jämväl från början avsett att utgöra led för fiskens upp- och nedgång i vattendragen. Detta framgår, bland annat, av ett riksdagsbeslut den 20 november 1643, innefattande framställning om utfärdande av en förordning om kungsådrorna, på det att andras rätt i fiskerierna måtte hållas oförkränt, och en kunglig resolution på allmogens besvär den 22 november 1680 utvisar, att allmogen klagat däröver, att »mestadels i hela riket alla kungsådror av bergsbruken uti store strömmar igenstängde äro, så att ingen fisk kan uppkomma och fiskerierna, som allmogen skattar för, förminskas».

Byggningsbalken (17 kap. 4 § samt 20 kap. 2 och 3 §§) av 1734 års lag upptog närmare bestämmelser angående kungsådras läge och bredd, och gjorde dess tillvaro beroende av att den av ålder funnits. 1766 och 1852 års fiskeristadgor, vilka beträffande kungsådra äro i huvudsak överensstämmande, utvidgade ytterligare dessa bestämmelser och införde i svensk rätt begreppet *mindre kungsådra*, åt vilken förbehölls hälften av den bredd, som föreskrivits för vanlig kungsådra, eller en sjättedel av vattnet. Stadgandet om mindre kungsådra avsåg dock endast vatten, där kungsådra ej av ålder varit. Påbudet om kungsådras öppenhållande var i 1734 års lag ovillkorligt, men i 1766 och 1852 års fiskeristadgor medgavs däremot rätt att, under vissa förutsättningar, för vattenverk överbygga kungsådran.

Nu gällande bestämmelser angående kungsådra återfinnas i kungl. förordningen den 30 december 1880 samt i lagen den 27 juni 1896 om rätt till fiske. 7 § 2 mom. av nämnda kungl. förordning lyder sålunda: »Där kungsådra av ålder varit, skall den fortfarande lämnas öppen för

allmän samfärdsel, för flottning och för fiskens gång eller annat allmänt ändamål, så ock till bevarande av enskild rätt, som av ådran är beroende. Kungsådra skall, så framt den ej är annorledes bestämd, anses framgå i djupaste vattnet och beräknas till en tredjedel av vattendragets bredd vid vanligast förekommande lågt vattenstånd».

Enligt 9 § av samma förordning ankommer det på domstol att pröva tvister, huruvida kungsådra skall finnas, samt om dess rätta läge och bredd. Därest vid företag, avseende anläggning av vattenverk eller förändring av äldre damm, fråga förekommer att göra eller förändra byggnad i kungsådra, skall enligt 10 § av meranämnda förordning rätten hänvisa den, som dammen göra eller förändra vill, att söka Konungens tillstånd till företaget; och kungl. kungörelsen den 20 oktober 1899 innehåller bestämmelser om ordningen och villkoren för sådant tillstånds meddelande. — I 14 § av ovan nämnda lag om fiske stadgas följande: »Fast eller rörlig fiskeredskap, som kan hindra fisken att framgå, må ej utsättas i kungsådra. I älv, ström, å eller sund, där kungsådra ej finnes, men fisken har sitt drev, skall en sjättedel av bredden i djupaste vattnet lämnas fri från redskap, varom nyss är sagt, där ej Konungens befallningshavande efter rättägandes och sakunnigs hörande giver lov till redskapens användande. Är i ty fall fråga om fiskebyggnad, som kan förorsaka uppdämning, lände jämväl till efterrättelse vad därom är särskilt stadgat».

Huruvida kronan har äganderätt till kungsådran eller icke, därom råda olika meningar. Till stöd för den förra uppfattningen synes tala, att under 1500-talet från kronans sida anspråk gjordes på skatt av fisket i vissa vattendrag, vilket ju utan tvivel är att ställa i samband med föreställningen av kungsådran såsom utgörande Konungens vattenled. Häremot kan åter invändas, att, då kungsådran sedermera blev föremål för lagstiftning, gjorde sig uteslutande den synpunkten gällande, att kungsådrans ändamål vore att förekomma skada, och att intet antyder, att därmed avsetts att bereda kronan ekonomiska fördelar; snarare synes det hava varit uppfattningen av kungsådran såsom ett skydd för vissa allmänna intressen, som betingat lagstiftningens omsorg för dess öppenhållande.

I motionen begäres nu en utredning angående förekomsten av kungsådra uti samtliga svenska vattendrag. Motionärens mening synes vara, att en dylik utredning skulle vara till gagn dels för staten för tillvara-

tagande av dess rätt med avseende å kungsådran, dels för underlättande av proceduren i frågor rörande utbyggande av vattenfallen och dels slutligen för Riksdagen vid prövning av frågor om de villkor, som böra fästas vid meddelande av tillstånd att överbygga kungsådra samt vid den snart förestående behandlingen av ny vattenlag.

För bedömandet av möjligheten att åstadkomma en utredning av den omfattning, som i motionen ifrågasatts, synes det vara nödigt att tillse, vilka utvägar vid utredningen kunna anlitas.

Det är förut omnämnt, att kungsådra skall finnas där den av ålder varit. Nu kan genom laga kraft ägande dom, huvudsakligen i mål rörande anläggande av vattenverk och rörande ändring av förut uppförda dammbyggnader, hava blivit avgjort, att kungsådra skall finnas å en viss plats i ett vattendrag, eller ock att kungsådra ej skall finnas. Därest en sådan dom meddelats efter det kungl. förordningen om jordägares rätt över vattnet å hans grund den 30 december 1880 trädde i tillämpning, är det icke med större svårighet förenat att få kännedom om densamma med ledning av Konungens befallningshavandes diarier, eftersom Konungens befallningshavande skall förordna ombud att i dylika mål bevaka det allmännas rätt. Beträffande åter domar, som meddelats före den 1 maj 1881, erbjuder sig ej nämnda lättnad vid efterletandet, utan det gäller att genomgå snart sagt alla domstolars domböcker långt tillbaka, varförutom, enär under äldre tider Kungl. Maj:t kan hava i administrativ väg meddelat beslut i kungsådrefrågor, efterletandet kan böra sträcka sig jämväl utom domstolarnas arkiv. Att beakta är dessutom, att ett domstolsbeslut angående kungsådra icke är avgörande beträffande andra delar av ett vattendrag än den, som beslutet avser.

De resultat, som en undersökning av meddelade domar lämnar, i sig tidsödande och svåröverkomlig, äro tydligen av bindande verkan. Skulle däremot utredningen utsträckas att omfatta jämväl eftersökandet av bevismedel för eller emot kungsådras tillvaro i rikets vattendrag, kommer resultatet uppenbarligen icke att äga avgörande kraft, utan endast betydelse såsom underlättande framtida tvister i kungsådrefrågor, och även härutinnan av växlande värde, beroende på undersökningens noggrannhet och fullständighet. Utredningen inom denna plan kommer givetvis att erbjuda än större svårigheter än eftersökandet av domstolsbeslut. Den måste bestå i genomgåendet icke endast av domstolarnes domslut utan jämväl av själva protokollen, och efterforskningen måste

omfatta såväl vattenrättsmål som andra, synnerligast mål rörande fiske. Utan tvivel måste upplysningar sökas jämväl i andra handlingar än domstolarnes domböcker, såsom riksdagsprotokoll, protokoll vid skiftes- och avvitringsförrättningar, Konungens befallningshavandes diaries och handlingar m. m. Vid efterforskandet bör tillika ägnas uppmärksamhet åt, huruvida omnämmandet i äldre handlingar avsett den egentliga kungsådran eller endast den genom 1766 års fiskeristadga införda s. k. mindre kungsådran. Ett ytterligare sätt för utredningens åstadkommande vore att genom förhör med vederbörande ortsbefolkning söka inhämta upplysningar angående uppfattningen på orten om kungsådras förekomst eller icke förekomst samt i förekommande fall undersökning av de urkunder, som vid dylikt förhör kunde åberopas till stöd för den ena eller andra uppfattningen.

Att en utredning av den omfattning, som i motionen avses, icke vare sig man väljer den ena eller andra utvägen kan åvägbringas utan synnerligt dryga kostnader, och att den kommer att fordra mycken tid, torde av det anförda framgå som uppenbart. Belysande härutinnan är det förhållandet, att förteckningen och beskrivningen av Dalälvens och de större norrländska flodernas områden beräknats taga en tid av 8 à 10 år, ehuru ur denna utredning måst uteslutas undersökningen om kungsådras förekomst. Det synes fördenskull kunna sättas i fråga, huruvida de resultat, som med utredningen kunna vinnas, verkligen uppväga de därmed förbundna svårigheterna. Det kan ifrågasättas redan därför, att utredningen, såvidt den skall gå ut på insamlandet av bevismedel, måste, såsom redan framhållits, bliva till sitt värde mera eller mindre växlande, och emedan bevismedlens betydelse ändock först vid domstol kan prövas. Därest bevismedlen såsom sådana vid det slutliga avgörandet underkännas, kan utredningen såsom vilseledande komma att skada i stället för att gagna.

Därest den utredning, som ifrågasättes, föreläge färdig eller kunde inom rimlig tid åstadkommas, lider det intet tvivel, att med nu gällande lagstiftning den skulle vara av betydelse såsom främjande en mera skyndsam behandling av frågor angående vattenfallens utbyggande. Utskottet vill icke heller underskatta vikten för kronan av att äga kännedom om kungsådras förekomst beträffande samtliga landets vattendrag för bevakande av de allmänna intressen, som kungsådrebegreppet innefattar. Emellertid är att märka, det numera, då tillstånd till byggande i vatten är i fråga, kronan städse är genom allmänt ombud företrädd

och är i tillfälle att göra gällande de anspråk, hvartill kungsådras förekomst kan föranleda, samt att domstol, som handlägger dylik fråga, har skyldighet att undersöka, huruvida kungsådra finnes eller ej, oberoende av huruvida påstående i den ena eller andra riktningen göres.

Hvad vidare angår utredningens betydelse för prövning av de villkor, som böra fästas vid meddelande av tillstånd att överbygga kungsådra, så torde redan nu en så ingående kännedom om kungsådras förekomst vara för handen, att, i händelse därom förefintliga urkunder utnyttjas för åstadkommande af en sammanfattning, en överblick kan vinnas över förhållandet och vara tillfyllest för nämnda prövning, därest den på grundvalen av nu gällande vattenlagstiftning skall äga rum.

Beträffande åter prövningen av nämnda villkor i samband med behandlingen av förslaget till ny vattenlag, så tillåter sig utskottet erinra därom, att enligt sagda förslag kungsådrebegreppet skulle komma att utgå ur lagstiftningen och de allmänna intressen, som kungsådran avser att tillgodose, komma att på annat sätt tillvaratagas. Förslaget förutsätter nämligen, att alla vattendrag, i vilka framrinner en vattenmängd av 10 kubikmeter per sekund, ävensom vattendrag med mindre vattenmängd, däri enligt domstolsbeslut kungsådra finnes, skola anses som *större vattendrag*, att genom en av Konungen utfärdad förteckning skall bestämmas, vilka vattendrag äro hänförliga till större vattendrag, att nämnda förteckning till en början skall utfärdas såsom provisorisk samt envar, som förmenar, att visst vattenområde med orätt upptagits å eller uteslutits från förteckningen, lämnas tillfälle att inom två år från det lagen trätt i tillämpning hos domstol anhängiggöra klander mot förteckningen, samt slutligen att de vattenområden, som sålunda skulle vara att anse som större vattendrag, skulle i huvudsak påvila samma skyldigheter, som nu påvila vattenområden, i vilka finnes kungsådra.

Därest nämnda förslag antages, kommer alltså kännedomen om kungsådras förekomst därefter att sakna betydelse. Emellertid anser utskottet icke osannolikt, att hos Riksdagen kan förefinnas en förklarlig önskan att vid behandling av förslaget till ny vattenlag hava sig förelagd en redogörelse för kungsådras förekomst i den omfattning, som med ledning av tillgängliga dokument eller eljest kända förhållanden kan åvägbringas, och utskottet förutsätter jämväl, att en utredning med anförda begränsning kommer att av Kungl. Maj:t föranstaltas för att biläggas lagförslaget.

Enär utskottet finner den av motionären ifrågasatta utredningen

medföra så ansefliga kostnader och kräva så lång tid, att de med utredningen vunna fördelar ej därpå uppvägas, har utskottet icke kunnat förorda bifall till motionen.

Slutligen och i anledning av den utav Andra kammarens tillfälliga utskott uttalade uppfattning, att en del av nu ifrågasatta utredning lämpligen kunde anknytas till den åt professorn K. G. Westman anförda undersökningen beträffande den s. k. regalrätten till inom riket förekommande vattendrag, vill utskottet erinra därom, att sist anförda uppdrag torde avse ett i mycket olika område än frågan om kungsådras förekomst och därför icke utan att väsentligt fördröjas kunna med den nu ifrågasatta utredningen sammanföras.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att Första kammaren ej måtte biträda Andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 8 maj 1913.

På utskottets vägnar:

HUGO HAMMARSKJÖLD.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit: herrar Hammarskjöld, Hallberg, Sandler, Malmberg, Oscar Olsson, Valerius Olsson och Andersson.

Reservation

av herrar *Sandler* och *Oscar Olsson*, vilka anfört följande:

Då det, även om man bortser från övriga i Andra kammarens tillfälliga utskotts yttrande anförda skäl, ovedersägligen erbjuder stora svårigheter för Riksdagen att utan någon som helst utredning i motionens syfte kunna rätt bedöma och taga ställning till ett blivande förslag till vattenrättslagstiftning anse vi, att utskottet bort hemställa,

att Första kammaren måtte för sin del besluta, att Riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa en utredning angående förekomsten av kungsådra uti de svenska vattendragen samt för Riksdagen framlägga resultaten av densamma.

Bilaga 1.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 14 innevarande februari har Eders Kungl. Maj:t med anledning av därom från Riksdagens Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott gjord framställning behagat inhämta kammaradvokatfiskalsämbetets yttrande öfver en inom Andra kammaren väckt motion, nr 20, angående utredning rörande förekomsten av kungsådra; och får advokatfiskalsämbetet till åtlydnad härav, med återställande av remissakten, i underdånighet anföra följande.

Motionären har redan framhållit, att man i allmänhet utgår från, att kungsådra förekommer uti mellersta och södra Sveriges större älvar, men att undantag härifrån finnes, och att särskilt förhållandena i Norrland vore i detta avseende outredda. Likaså hade det vid rättegångar visat sig att kungsådra även kunde finnas i älvar, om vilka man varit övertygad att i dem kungsådra saknades.

»Dessa omständigheter», fortsätter motionären, »ha redan visat sig vålla betydande svårigheter. För kraftproducenterna har det medfört långa och ofta kostsamma rättegångar att gent emot ett av kronans ombud framställt enkelt påstående att kungsådra förefinnes, kunna bevisa att så icke är förhållandet. Vattenfallens utbyggande har givetvis på grund härav i hög grad försinkats. Likaså ha de, vilka äro kallade att föra kronans talan, icke kunnat giva tillräcklig och auktoritativ styrka åt sina anspråk, när de icke från början kunnat dokumentera rättmätigheten av dem.»

Advokatfiskalsämbetet får vitsorda riktigheten av det ovan anförda. Ämbetet erhåller numera underrättelse av vederbörande länsstyrelser, när syn påkallats för tillstånd till vattenbyggnad, ävensom uppgift på den person, som därvid förordnats att bevaka talan till betryggande av det allmännas rätt. Ämbetet, som sålunda under senare år haft möjlighet att göra sig underrättad om vad, som vid de olika vattensynerna förekommit, har därvid kunnat konstatera, vilka stora svårigheter frågan om kungsådras förefintlighet eller icke i vattendraget åsamkat icke blott kronoombud och dammbyggare utan ock för synedomstolen, vilken har att därom ex officio, oberoende av framställda yrkanden, göra sig underrättad. Den utredning i berörda hänseende, som från kronans sida i första hand kunnat åvägbringas, har ofta endast kunnat bliva ytterst bristfällig, enär tillräckligt och tillförlitligt bevismaterial icke stått kronoombudet till buds. Fall ha också förekommit, då kronoombud, i saknad af tillförlitliga upplysningar, utan vidare medgivit, att kungsådra icke funnes i vattendraget, ehuru det sedermera efter företagen arkivundersökning konstaterats att så vore förhållandet.

Man kan därför på goda grunder befara, att åtskilliga vattendrag, sedan 1899 års lagstiftning om kungsådreöverbyggnad blev gällande till efterlevnad, på grund av laga kraftvunna domstolsbeslut blivit överbyggda, utan att tillstånd därtill i behörig ordning meddelats av Kungl. Maj:t såsom bort ske med hänsyn till den däri befintliga kungsådran.

Full visshet att kungsådra finnes i ett vattendrag erhålles först efter däröver meddelad laga kraftvunnen dom, och då endast beträffande så stor del av vattendraget, som domen avser.

Det torde emellertid vara uppenbart, att man endast i undantagsfall är i stånd att påvisa sådana domar. Att kungsådra »av ålder» funnits i ett vattendrag läser följaktligen vara en omständighet, som oftast endast kan styrkas med en bevisning, som i stort torde komma att överensstämma med vad gällande lag föreskriver i fråga om bevisning av så kallad urminnes hävd. Då kungsådran — såvitt ämbetet kunnat finna — i allmänhet torde hava uppfattats såsom en servitutsliknande inskränkning av negativ natur i strandägarens rätt, det vill säga såsom en förpliktelse för honom att avhålla sig från byggnadsföretag i viss del av vattendraget, följer därav, att den slags besittning, kronan eller det allmänna måste anses utöva över kungsådran, icke i allmänhet tager sig uttryck i något yttre iakttagbart förhållande.

Detta ger emellertid en särskild karaktär åt bevisningen om kungsådras förefintlighet i ett vattendrag. Bevisningen kommer i allmänhet icke att gå direkt ut på själva det faktiska förhållandet, utan fastmera på att uppvisa den uppfattning, som i antydda hänseende gör och framför allt under äldre tid gjort sig gällande hos den strandägande befolkningen själv, hos lokaldomstolarne och hos de administrativa myndigheterna.

Det torde vid sådant förhållande ligga i sakens natur att vittnesbevisning endast i sällsynta undantagsfall kan komma i fråga. Bevisningen kommer oftast och huvudsakligast att ske medelst äldre dokument rörande i vattendraget förekommande fisken, vattenverk, strömrrensningföretag och dylikt.

Att i varje särskilt fall framskaffa dylikt arkivmaterial är emellertid för- enat med synnerligen stora svårigheter för de ombud, som hava att bevaka det allmännas talan. Advokatfiskalsämbetet har för sin del sökt tillhandahålla vederbörande kronoombud arkivmaterial, där sådant av omständigheterna påkallats. De arkivundersökningar, ämbetet därvid ansett sig böra företaga, hava emellertid visat sig vara särdeles tidsödande med hänsyn till, bland annat, att de icke kunnat ske efter någon mera omfattande på förhand uppgjord plan, förutom att desamma tyvärr ofta icke heller kunnat ske med den grundlighet som vore önskvärd.

Sistberörda omständigheter jämte det förhållande, att anledning finnes antaga det vederbörande kronoombud hädanefter allt oftare skola vid vattensynerna mötas med bestridande från strandägarnes sida av att kungsådra finnes i vattendraget, synes advokatfiskalsämbetet i hög grad påkalla en planmässig, rikets samtliga vattendrag omfattande arkivutredning i detta ämne.

En dylik arkivutredning, som tilläventyrs kunde anknytas till den professor K. G. Westman i Uppsala anförtrödda utredningen om det så kallade vatten-

regalet, torde därefter ändamålsenligast böra kompletteras med från ortsbefolkning och ortsmyndigheter inhämtade upplysningar.

En utredning av nu antydda beskaffenhet angående kungsådras förefintlighet i svenska vattendrag kommer, såsom ovan nämnts, naturligtvis icke att i berörda hänseende åstadkomma full rättsvisshet. Detta är emellertid en anmärkning, som träffar jämväl andra utredningar om bestående rättsförhållanden, i hvilket hänseende ämbetet i underdånighet tillåter sig erinra om den nyssnämnda regalrättsutredningen och om den för det närvarande jämväl pågående utredningen angående strandägares rätt till fiske utmed kusterna av de forna danska och norska provinserna. Det har icke ifrågasatts, att dessa utredningar på grund av att de icke till sitt resultat kunde giva full rättvishet skulle anses vara mindre påkallade. En kungsådreutredning, sådan som den motionären föreslagit, borde i varje händelse komma att lämna en i stort sett tillförlitlig upplysning rörande de vattendrag, i vilka kungsådra förekommer, ävensom törhända bringa i dagen material av vikt för lösningen av den icke ännu klargjorda frågan om kungsådrens rättsliga innebörd.

Stockholm den 4 mars 1913.

Underdånigst
Axel Klockhoff.
e. advokatfiskal.

Bilaga 2.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 14 februari 1913 har Eders Kungl. Maj:t i anledning av en utav Riksdagens andra kammars fjärde tillfälliga utskott gjord framställning anbefallt vattenfallsstyrelsen att till Eders Kungl. Maj:t inkomma med yttrande angående behovet av den utredning rörande förekomsten av kungsådra, vars åvägabringande föreslagits i en vid innevarande riksdag inom Andra kammaren av friherre E. Palmstierna väckt motion (nr 20).

Till åttlydnad härav får vattenfallsstyrelsen i underdånighet anföra följande.

Det torde icke kunna bestridas, att stora fördelar såväl för det allmänna som ock för enskilda intressen vore att vinna, om genom utredning i det syfte motionären föreslagit, det kunde tillförlitligen fastställas, i vilka vattendrag och på vilka ställen i desamma kungsådra vore befintlig.

Emellertid torde det tyvärr icke vara möjligt att genom en utredning av föreslagen art, huru omsorgsfull och vidlyftig den än månne göras, vinna en

tillförlitlig eller fullständig kännedom om kungsådras förekomst i de svenska vattendragen. Detta sammanhänger redan med de svävande och obestämda stadgandena angående kungsådra, som föreskriva, att där kungsådra av ålder varit, skall den fortfarande lämnas öppen.

Givet är, att, därest genom laga kraftvunnen dom det blivit bestämt, att och varest kungsådra i vattendraget finnes, någon tvekan härom icke vidare kan göras gällande. Men redan möjligheten att erhålla kännedom, huruvida och på vilken tid en sådan dom meddelats, är förenad med svårigheter. Har domen meddelats efter det 1880 års förordning angående jordägares rätt över vattnet å hans grund trätt i kraft, torde, därest ej på annat sätt tillgängligare upplysningar stå att vinna, det vara nödigt, att för ändamålet genomgå vederbörande häradsrätters domböcker. Har domen meddelats före tillkomsten av berörda förordning, under den tid, då enligt bestämmelser i 20 kap. byggningsbalken endast undersökning i och för en tillämnad vattenverksanläggning skulle verkställas av häradsrätten, men själva tillståndet meddelas av Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande, ställer sig saken naturligen än mera invecklad. I betraktande måste också tagas, att, därest en dom av den beskaffenhet, som ovan nämnts, icke kan förebringas, kungsådras tillvaro måste grundas på andra skäl och omständigheter, som prövas vara av den beskaffenhet, att de verkligen konstituera kungsådras förekomst på ett visst ställe i vattendraget. Att märka är nämligen, att även om genom laga kraftvunnen dom blivit bestämt eller eljest utrett, att kungsådra finnes på ett visst ställe i vattendraget, det dock därigenom icke blivit fastslaget, att i vattendraget kungsådra finnes vare sig ovanför eller nedanför detta ställe.

För att annorledes än genom en dom söka fastställa kungsådras befintlighet och läge i ett vattendrag måste upplysningar hämtas ur äldre handlingar och urkunder, vilket kan vara förenat med vidlyftiga undersökningar och forskningar. Därjämte måste de upplysningar och notiser, som på sådant sätt stå att vinna, upptagas med varsamhet, när det måste bedömas, huruvida desamma tilläventyrs hänföra sig endast till något visst särskilt intresse såsom fiske eller flottled eller om desamma verkligen äro av den betydelse, att därpå kan grundas ett anspråk på kungsådras tillvaro i vattendraget i den omfattning och mening, som 20 kap. 3 § byggningsbalken avsett och nu 7 § i 1880 års vattenrättsförordning stadgar. Särskild uppmärksamhet måste i sådant hänseende ägnas däråt, huruvida omnämmandet av kungsådras befintlighet i äldre handlingar tilläventyrs kunnat avse endast den genom 1766 års fiskeristadga införda s. k. mindre kungsådran, som tillkommit allenast i fiskets intresse.

Huru olika meningar även hos domstolarne kunna göra sig gällande därom, huruvida äldre förhållanden kunna konstituera tillvaro av kungsådra på ett visst ställe i ett vattendrag, framgår av Eders Kungl. Maj:ts den 9 juli 1912 givna dom angående befintligheten av kungsådra i Nyköpingsån vid Harg, refererad i Holms Nytt juridiskt arkiv årgång 1912 sid. 327.

Det har påståtts, att beträffande våra vattendrag det i övertvägande antalet fall skulle vara genom laga dom eller annorledes bestämt, huruvida kungsådra finnes eller ej. Riktigheten av detta påstående torde dock kunna ställas i tvivels-

mål. Upplysande i detta avseende är, att det först genom domar, meddelade under åren 1899, 1903 och 1906, blivit avgjort, att kungsådra finnes i Göta älv vid Trollhättan och Lilla Edet samt i Gullspångsälven vid Gullspång.

Det måste därför förutsättas, att en utredning av det slag, som i motionen föreslagits, i många fall måste inriktas på att, på grund av andra förhållanden än genom domar rörande just kungsådras befintlighet och läge på ett visst ställe i vattendraget, söka utröna, huruvida och på vilka ställen kungsådra i vattendraget finnes eller ej. I sådant avseende skulle man då, såsom ovan antytts, söka att genom upplysningar i äldre handlingar bestämma, huruvida tillräckliga skäl föreligga att antaga, det kungsådra på visst eller vissa ställen finnes i vattendraget eller ej.

Det är emellertid givet, att ett sådant förfarande icke kan vara avgörande för frågan om kungsådrens tillvaro, då ju detta ytterst jämlikt 9 § i gällande vattenrättsförordning är en domstolsfråga.

Av det ovan anförda torde även framgå, att utredningen, om den skall bli av något värde, måste bli särdeles vidlyftig och tidsödande. Ifrågasätts kan ock riktigheten och lämpligheten därav, att, i sådana fall, där ej alldeles obestriddliga skäl kunna förebringas för kungsådrens tillvaro, söka genom en offentlig utredning fastslå förekomsten av kungsådra i ett vattendrag eller ej, då ju de resultat, som utredningen lämnar, icke kunna bli definitiva. För den enskilde kunna de uttalanden, som i utredningen göras, naturligen icke bli bindande.

Den föreslagna utredningen torde därjämte icke kunna utsträckas till hela den oerhörda mängd av vattendrag, som vårt land äger, utan måste under alla förhållanden undersökningen, om den skall kunna åvägabringas inom skälig tid och för rimliga kostnader, inskränkas till vissa vattendrag, vare sig man vill söka en sådan begränsning i vattendragens storlek eller belägenhet eller på annat sätt. Det är emellertid uppenbart, att en sådan begränsning, som synes vara oundgängligen nödig, kommer i hög grad att förringa värdet av de resultat, som det är avsett att vinna med utredningen.

Remissakten återställes härjämte.

I handläggningen av förevarande ärende hava styrelsens samtliga ledamöter deltagit.

Stockholm den 26 februari 1913.

Underdånigst
F. Vilh. Hansen.

M. Munck af Rosenschöld.

Bilaga 3.

Till Riksdagens Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott.

Genom skrivelse av den 13 februari d. å. har utskottet begärt styrelsens för Svenska vattenkraftföreningen yttrande angående behovet av sådan utredning rörande förekomsten av kungsådra uti de svenska vattendragen, varom herr *Palmstierna* i motion nr 20 vid innevarande riksdag hemställt, och får styrelsen i anledning härav anföra följande:

Till en början vill styrelsen begagna tillfället att i den av motionären givna motiveringen belysa vissa delar, som synas kräva ett förtydligande.

»Vattenkraftsindustriens intressenter häfda», säger sålunda motionären bl. a. »att kungsådran blott är ett besvärligt intrång uti enskild äganderätt, vilket hittills tolererats för vissa närmare angivna syften, men som numer är obehöfligt och skadligt för kraftproduktionens utveckling och därför måste borttagas.» Något dylikt förslag eller yrkande har, såvitt styrelsen känner, aldrig blivit från vattenkraftsindustriens sida framställt. Vad uppfattning man än må hysa om kungsådrestitutets rättsliga natur, så har man dock icke blott hittills tolererat kungsådrestämmelser för tillgodoseende av vissa allmänna, huvudsakligen trafikintressen, utan även överallt erkänt, att dessa intressen allt framgent måste vid vattenkraftens utnyttjande effektivt skyddas. Det sakliga underlaget för motionärens återopade framställning torde vara att vattenrättskommitterade — utgående från det numera allmänt erkända förhållandet att kungsådras »öppenhållande» i vattenfallen i regel icke vidare kunde ifrågakomma — i sitt förslag till ny vattenlag i stället intagit detaljerade bestämmelser om hur kungsådrestressena böra tillgodoses. Vad som därmed föreslagits »borttaget» är således enbart själva ordet kungsådra, men icke det gamla kungsådrestitutets verkningar, sådana dessa av kommitterade och även i hitintills meddelade kungsådrestresolutioner (enligt 1899 års förordning) ansetts lagligen grundade.

Vidare yttrar motionären: »I allmänhet utgår man ju från att kungsådra förekommer uti mellersta och södra Sveriges större älvar, men undantag härifrån finnas». Det bör understrykas, att dessa undantag äro både talrika och betydande, i det kungsådra bevisligen *icke* förefinnes i t. ex. Lagan, Nissan, Åtran, Viskau, Upperrudsälven, Svartälven, Arbogaån, Kolbäcksån, m. fl. vattendrag, vilka näst efter Göta älv och Motala ström tillhöra de största förekommande.

Då motionären slutligen hänvisar till Andra kammarens uttalande år 1909, att det syntes böra undersökas, om ej vissa önskemål beträffande reglering av priset å elektrisk energi borde vinna beaktande vid meddelande av tillstånd till

överbyggande av kungsådra, så må därtill endast anmärkas, att en sammankoppling av dessa frågor numera allmänt torde anses vara föga ändamålsenlig, i det frågan om villkoren för elektrisk kraftdistribution enligt sakens natur kan och bör självständigt lösas.

Med rätt betonar motionären de praktiska olägenheter, i form av tidsutdräkt och kostnader, som nu stundom framkallas av ovissheten om kungsådras förefintlighet. Dessa olägenheter ha vattenrättskommitterade föreslagit avhjälpas genom att vattendrag av en viss storleksordning (eller delar därav) helt enkelt skulle inregistreras som »större vattendrag», för vilka därefter de med kungsådra eljes förknippade bestämmelserna skulle vinna tillämpning. Åtgärden är utan tvivel radikal, men då den av kommitterade visserligen endast förslagsvis uppställda förteckningen omfattade en mängd vattendrag, där kungsådra nu bevisligen ej finnes, har Svenska vattenkraftföreningen för sin del påyrkat, att vid slutligt upprättande av förteckningen densamma måtte bringas i bästa möjliga överensstämmelse med förekomsten av kungsådra och att i varje fall de ifrågavarande bestämmelserna icke skulle vinna tillämpning vid vattenfall, där kungsådra genom domstols utslag förklarats icke förekomma. Likartade yrkanden ha även Vattenfallsstyrelsen, Svenska teknologföreningen m. fl. framställt. Skola dessa yrkanden kunna vinna påföljd, så är det tydligen nödvändigt att under någon form företaga utredning rörande kungsådras förekomst.

Vill man nu åt utredningens resultat giva förbindande verkan, vilket motionären på sätt ovan berörts synes åsyfta, så måste synnerligen ingående undersökningar i domböcker eller eljes förefintliga handlingar verkställas för att med någorlunda säkerhet få utrönt, varest i olika vattendrag eller delar därav kungsådra genom laga kraft ägande dom förklarats vara för handen eller tvärtom förklarats icke förefinnas. Men en sådan utredning ensam är ej tillfylles, emedan i varje fall intet kan med visshet sägas ifråga om de ofta avsevärda delar av vattendragen, där tvist om kungsådra ej förevarit eller fråga därom icke ens uppstått. I detta sammanhang är av intresse att omnämna, hurusom den under arbete varande förteckningen över vattenfall m. m. i de norrländska vattendragen enligt Vattenfallsstyrelsens skrivelse av den 14 dec. 1909 avsågs skola överallt upptaga även uppgift om kungsådras förekomst. Sedan arbetet under ett par år pågått, förklarade emellertid Vattenfallsstyrelsen (i skrivelse av den 17 dec. 1912, jfr årets statsverksproposition, bilagan till sjätte huvudtiteln) att anskaffande av nämnda uppgifter vore förenat med betydande svårigheter, och fortsätter: »Särskilt med hänsyn till den stora betydelse, som förekomsten eller frånvaron av kungsådra i ett vattendrag eller den del därav, som upptages av ett vattenfall, jämväl i en blivande lag angående vattenrätten och därmed sammanhängande ämnen eventuellt kan erbjuda med avseende å fallägarnas rättsliga ställning till de allmänna intressena i vattendragen, synes det styrelsen vara föga lämpligt, att i en publikation, som utgives genom statens försorg, göras uttalanden angående kungsådras förekomst, vilka tilläventyrs sedermera icke visa sig riktiga. På grund av de synnerligen stora svårigheter, som möta för utrönande, huruvida kungsådra förefinnes eller icke i ett vattendrag eller del därav, anser vattenfallsstyrelsen denna eventualitet icke vara utesluten. Endast i de fall, då det är känt, att ge-

nom laga kraftvunnet beslut av domstol blivit definitivt avgjort, huruvida kungsådra finnes eller icke i ett vattenfall, skulle alltså uppgift angående kungsådra intagas i vattenfallsförteckningen.»

Skulle man därför vilja i sammanhang med utredningen få en gång för alla avgjort, varest kungsådra finnes, skulle väl näppeligen någon annan utväg givas, än den att genom lag någon viss statsmyndighet erhöles uppdrag att beträffande alla vattendrag eller delar därav, för vilka laga kraft ägande dom ej kunnat upptäckas, begära undersökning vid domstol, samt att resultatet av domstolens prövning erhöles bindande verkan för framtiden.

Vad sålunda anförts och erfarits visar tydligt nog, att upprättandet av en riksförteckning *med bindande verkan* ifråga om förekomsten av kungsådra måste ställa sig alltför dyrbar och besvärlig i förhållande till det gagn, som därmed kan vinnas, och därtill så tidsödande, att det nya vattenlagsförslagets framläggande därigenom måste befaras bli ytterligare försenat. I den mån motionären avsett en dylik bindande utredning, anser sig Svenska vattenkraftföreningens styrelse därför böra bestämt avråda från försöket.

Emellertid synes motionärens syfte främst vara att Riksdagen vid prövning av den nya vattenlagen må äga sådan kännedom angående omfattningen av kungsådrens förekomst, att med ledning därav dithörande förslag kunna rätt bedömas. Detta syfte kan enligt styrelsens mening vinnas med vida enklare medel än som ovan omnämnts. För att giva en föreställning därom vill styrelsen nämna, att vattenkraftföreningens byrå, med stöd av förefintligt material och eljes vunnna kännedom i saken, under loppet av några månader torde kunna åstadkomma en förteckning (karta), som — utan att vara av bindande verkan och trots oundvikliga luckor — för motionärens senast antydda syfte torde visa sig tillfyllest. En sådan förteckning torde föreningen i varje fall komma att inom den närmaste tiden låta utarbета. Om densamma sedermera underställes sakkunnig statsmyndighet, så torde statsmakterna kunna anse sig äga en nöjaktig grundval för ett allmänt omdöme i saken.

Stockholm den 19 februari 1913.

För Svenska vattenkraftföreningens styrelse:

Joh. Hellner.

Sven Lübeck.

Bilaga 4.

Till Riksdagens Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott.

I skrivelse den 13 i denna månad har utskottet begärt att få erfaras min mening beträffande behovet av den vid innevarande års riksdag inom Andra kammaren i motionen nr 20 ifrågasatta utredning angående förekomsten av kungsådra uti de svenska vattendragen.

Frågan om behovet av berörda utredning låter sig icke tillfredsställande bedömas annorledes än i sammanhang med ett övertägande av dels *arten* av de upplysningar, som man vill eftersöka, dels beskaffenheten och omfånget av det *material*, varå man har att inrikta undersökningarna.

De upplysningar rörande kungsådrans förekomst, vilka stå att vinna, äro av två skilda slag.

De kunna vara av den art, att de äro *avgörande* för frågan. Hit hänföres *domstols laga kraftvunna beslut*, vare sig därom, att kungsådra skall finnas på viss plats i ett vattendrag, eller av innehåll, att sådan ådra därstädes icke finnes. Det är tydligt att sådana beslut huvudsakligast finnas meddelade i mål rörande anläggande av vattenverk eller ock i mål rörande ändring av förut uppförda dammbyggnader o. d.

Mål av förstnämnda beskaffenhet anhängiggöras efter offentlig kungörelse, till följd varav utslagen i dem, sedan de vunnit laga kraft, hava generell giltighet. Har sålunda i dylikt mål kungsådra förklarats finnas i ett strömfall, torde saken beträffande detta strömfall vara avgjord för all framtid gentemot var man. Likadant blir förhållandet åt motsatt håll, därest vare sig efter direkt tvist om kungsådras befintlighet, sådan förklarats icke finnas i strömfallet, eller ock domstolens beslut eljest är av sådant innehåll, att befintligheten av kungsådra icke skulle kunna förenas därmed.

Mål rörande ändring i uppförda dammbyggnader anhängiggöras icke medelst kungörelse, men som strömfallsägaren i dem måste vara part, gäller domen även mot varje blivande ägare till strömfallet, varför en dom, som i dylikt mål förklarar kungsådra finnas, praktiskt sett har allmängiltighet även den.

I det stora hela kan nästan detsamma sägas om en dom, som i dylikt mål ogillar talan om kungsådra, åtminstone såvitt denna talan mot strömfallsägaren förts av offentlig myndighet. Visserligen kunna bindande beslut rörande kungsådras befintlighet eller icke befintlighet vara meddelade i mål av annan art än de nu nämnda, men detta allenast i ytterst sällsynta undantagsfall. Likaledes är det möjligt att under äldre tider, innan kungsådrerfrågan (år 1771) uttryckligen

förlades under domstolarnas avgörande, Kungl. Maj:t kan i administrativ väg hava meddelat beslut i dylik fråga, t. ex. efter riksdagsbesvär rörande kungsådras överbyggande.

Domstolsbeslut, varom nu talats, äro emellertid icke avgörande för andra delar av ett vattendrag än just den, varom i målet varit fråga. Strandägare på andra platser av vattendraget hava icke varit parter i målet och hava fortfarande möjlighet att bestrida befintligheten av kungsådra utanför sin strand, även om kungsådra förklarats finnas å den plats, som i målet avsetts. Att så är förhållandet följer av allmänna rättegångsregler.

Å andra sidan äro kronan och enskilda av ett beslut, som underkänt påstående om kungsådra på en plats, oförhindrade att påstå den finnes på andra ställen i vattendraget.

Men, ehuru icke direkt avgörande, äro dock besluten, som nu nämnts, *mycket betydelsefulla* för avgörandet av frågan om kungsådras förefintlighet i andra delar av vattendraget. Ty de *grunder*, som hava bestämt domstolen för eller emot kungsådra på ett ställe, hava i regel samma bevisvärde även för längre sträckor av samma vattendrag.

Jag kommer härmed in på den andra arten av upplysningar rörande kungsådra: då det gäller att eftersöka *icke avgöranden*, som redan träffats med bindande verkan, utan *bevismedel* för framtida avgörande av kungsådrespörsmål. Kungsådra skall enligt 7 § i kungl. förordningen om jordägares rätt över vattnet å hans grund den 30 dec. 1880, liksom enligt 1734 års lag, finnas, »där den av ålder varit». Bevismedel rörande kungsådras tillvaro måste sålunda gå ut på att söka styrka kungsådras existens på platsen sedan mycket långa tidrymder tillbaka. Bevis om dylika förhållanden äro svåra att skaffa, och de man lyckas finna äro av ytterst växlande bevisvärde: från sådana, som närma sig full bevisning, till sådana, som utgöra endast mer eller mindre tillförlitliga antydningar om äldre förhållanden.

Vidkommande de *källor*, där man har att söka upplysningar rörande kungsådra av ena eller andra slaget, så är det till en början klart, att besked om meddelade *domstolsbeslut* stå att finna i domstolarnas domböcker. Vissa svårigheter förefinnas emellertid att få reda på de mål, i vilka domarna meddelats. Målen äro nämligen icke ordnade efter sin olika art eller registrerade. Vad särskilt angår vattenbyggnadsmål, så föreligga just med avseende å dem beaktansvärda lättnader i detta hänseende. Efter 1881 skall hos K. bhde finnas särskild förteckning över sådana mål, så till vida som K. bhde alltid skall förordna allmänt ombud att i sådana mål bevaka det allmännas rätt. För senare tider insändas alla domar i vattenbyggnadsmål till justitiekanslersämbetet. Slutligen skall i domboken, och även i det renoverade utdrag därur, som förvaras i hovrättsarkiven, finnas förteckning över alla av underdomstolarna förrättade syner. Och vattenmål torde så gott som aldrig avgöras utan syn. För övrigt är det givet, att man ofta kan hos strömfallsägarna få upplysning om meddelade domar eller tiden därför. Det är dock långt ifrån säkert, att strömfallsägarna själva alltid hava kunskap härom eller tillgång till handlingarna i fråga. — En särskild svårighet med avseende å det slag av utredning, varom jag nu talat, är den stora mängd-

den av domstolar, som handlägga vattenmål: alla häradsrätter och de flesta rådstuvurätter samt överdomstolarne.

Vill man tänka sig ett efterletande av domslut rörande kungsådra *utanför* den ram för undersökningen, jag nu angivit, bliva svårigheterna oerhört mångfaldigade. Undersökningen måste då ske medelst genomgående av så gott som alla domstolars domböcker, så långt tillbaka de finnas förvarade. Även om man nöjde sig med renovationerna, vilka dock icke alltid omfatta vattenmålen, vore svårigheterna mycket förökade, och utsikten att vinna ökad upplysning ganska ringa.

Skulle man tänka sig undersökningar av domstolsarkiven ytterligare utsträckt, så att den åsyftade efterletande icke blott av domslut om kungsådra utan också av *bevismedel* för eller mot kungsådras befintlighet i olika vattendrag, kan jag ännu mindre se, hur man skulle komma tillrätta med materialet. Det skulle ju här gälla att gå igenom icke blott domsluten i vattenmål utan också de ofta mycket vidlyftiga protokollen i dessa mål. Och dessutom kunna upplysningar rörande kungsådra vara att finna även i andra mål, främst i mål rörande fiske. Även i mål, där man saknar anledning att vänta upplysningar om kungsådra, kunna sådana givas mer eller mindre i förbigående, t. ex. i parters anföranden, vittnesberättelser m. m. Men även om man ville fränse från sådana mål, skulle dock blotta *fränskiljandet* av de mål, där man kunde vänta upplysningar, vara ytterst tidskrävande. Dessutom står en persons uppmärksamhet och intresse knappast bi, om han dag efter dag, vecka efter vecka och månad efter månad skall leta i protokoll utan att finna något.

Emellertid finnas arkivalier av helt andra slag, bland vilka man kan vänta att här och var finna någon upplysning såsom bevismedel för eller mot kungsådra.

För äldsta tid finnas urkundsamlingar, till betydande delar tryckta, i de s. k. *diplomatierna* och annorstädes. Från Gustaf I vidtager *riksregistraturet* omfattande alla Kungl. Maj:ts utgående skrivelser, vidare *rådsprotokoll*, *riksdagarnas protokoll* på 16- och 1700-talen rörande allmänna och enskilda besvär. Dessa arkivsamlingar omfatta ju alla möjliga ämnen, som höra till förvaltningen och regeringsmaktens utövning. Ett och annat ärende angår emellertid kungsådra eller motsvarighet därtill.

Detsamma gäller med nödiga modifikationer beträffande vissa centralmyndigheters arkiv, främst *Bergs-* och *Kammarkollegiernas* arkiv allt från äldsta tider. Här kunna väntas något talrikare upplysningar, helst kollegierna ofta hördes i ärenden, som förekomma hos Kungl. Maj:t eller Riksdagen.

Vidare har man att tänka på *kvarnkommissionernas*, kanske också *skogs-kommissionernas* (slutet av 1600-talet och början av 1700-talet) protokoll samt protokoll vid *skiftesförrättningar* över hela riket allt sedan 1700-talet. Dessa sistnämnda protokoll finnas i länens lantmäterikontor, endast till mindre del hos lantmäteristyrelsen. De *borde* vara mera givande för denna frågas belysning, än vad jag tror, att de äro; åtminstone borde så vara förhållandet, om, såsom på vissa håll ifrågasatts, kungsådrorna beteckna till vatten eller grund allmän egendom, icke ingående i strandbyarnas områden. Protokoll vid *avvittringsförrättningar* böra möjligen ock komma i betraktande.

Konungens befallningshavandes *diarier* och *handlingar* allt från äldsta tider innehålla sannolikt spridda upplysningar i frågan, både beträffande vattenbyggnader, flottleder och fiske. Även Konungens befallningshavandes *femårsberättelser* kunna komma i åtanke.

Topografiska arbeten innehålla understundom upplysningar i hithörande ämnen.

Må hända finnas utöver de av mig nämnda grupperna av arkivalier också andra, som kunna ha betydelse för frågans belysande, men de ovannämnda torde vara i allt fall de viktigaste. Om mycket av det nu omförmälda materialet gäller utan tvivel, vad jag nyss sagt beträffande domstolsarkiven. Det torde icke falla inom rimlighetens gränser att undersöka hela materialet. Vissa av de omförmälda arkivaliegrupperna kunna emellertid helt visst med utbyte genomgå. Vad de övriga beträffar kunna de aulitas, när på någon viss punkt anledning finnes att där anställa undersökningar.

Uppenbarligen kan man icke hoppas att få en fullständig förteckning över de uttalanden rörande kungsådras befintlighet på olika ställen i Sveriges vattendrag, vilka finnas spridda på skilda håll i svenska arkivsamlingar. Man kan ej heller få en *autentisk* förklaring rörande bevisvärdet av de uppgifter rörande kungsådra, vilka verkligen påträffas. Det finnes ingen myndighet, som med *bindande* verkan kan förklara, att genom de och de uppgifterna i arkivhandlingarna är det utan rätt till motbevisning ådagalagt, att kungsådra finnes eller saknas på en viss punkt. Detta är allenast förbehållet åt domstolarna. Först genom domstols laga kraftvunna dom blir saken verkligen bindande avgjord.

Vad man kan vinna genom en undersökning, sådan som den jag nu talar om, är en samling bevismedel för eller mot befintligheten av kungsådra på spridda ställen i Sveriges vatten. *Bevisvärdet* hos de olika uppgifterna beror på deras eget innehåll, det måste överlätas åt den, som begagnar samlingen, att själv bedöma detta. Det blir, såsom jag tidigare framhållit, ytterst växlande. Vad särskilt angår uttalandena i handlingar från tiden före 1734 — med hänsyn till stadganden i 1734 års lag på visst sätt den viktigaste tiden — försvåras bedömandet av deras värde som bevismedel därigenom, att myndigheter och andra under dessa tider uttalat så divergerande uppfattningar rörande innebörden av ordet kungsådra och stundom byggt dess förekomst på förutsättningar, vilka icke stämma överens med bestämmelserna i 1734 års lag och i gällande vattenrättsförordning. För att den tänkta samlingen av uttalanden skall göra åsyftat gagn, måste den bestå i kopior av uttalandena, så fullständiga, att man förstår varom saken handlat, då uttalandet gjordes, och vilken innebörd man då velat giva åt ordet kungsådra.

Jag har hittills talat om skriftliga handlingar såsom bevismedel i kungsådrefrågan. Då det kommer an på vad som »av ålder varit», äro naturligen dessa de förnämsta bevismedlen. Det finnes dock även ett annat bevismedel, nämligen *hörande av ortsbefolkningen*. Huvudsakligen skulle väl befolkningens uttalanden vara av vikt beträffande möjliga inskränkningar, enligt vedertagen sed, i rätten att anbringa fiskeredskap i vattendragens djupfåra, men även i någon mån beträffande i äldre tider befintliga dammbyggnader. En sådan undersökning rörande

alla Sveriges vatten av någon betydelse, vore en synnerligen kostsam, tidskrävande och komplicerad sak. För övrigt låge en betydande svårighet i att anordna förhören med befolkningen så, att dess uttalanden bleve uttömmande och fullt tillförlitliga. Uttalandena komme att i stor utsträckning gälla de hörda egna ekonomiska intressen och finge i befolkningens ögon lätt karaktären av polisförhör, huru de hörda själva (fiskare o. d.) iakttagit laga föreskrifter. Beträffande många vattendrag, i vilka fiske icke idkas, stode ingen upplysning att vinna på denna väg. Möjligen är lantbruksstyrelsen i stånd att meddela upplysningar i nu förevarande avseende.

Vilken väg man än väljer för insamlande av uppgifter — i handlingar eller muntliga — rörande kungsådran, måste resultatet i hög grad komma att bära slumpens prägel.

Det har berott på tillfälliga förhållanden huruvida i sådana offentliga handlingar, som bliva föremål för undersökning, ett visst vattendrag kommit på tal och i sådant fall huruvida kungsådrefrågan finns onämnd.

Om några regler för fiske i vattendrag blivit från gamla tider bevarade till nutiden, är även det i många fall ett slumpens verk. Någon enhetlig bild av kungsådrans förekomst av ålder i Sveriges vatten ernås icke, ännu mindre någon konsekvens i bilden.

Motionären vill vinna en »förteckning över samtliga de strömmar, som innehålla kungsådra» med uppgift »huru långt kungsådran sträcker sig upp efter respektive älvar». Såsom av det föregående framgår, kan en sådan förteckning icke vinnas i vidare mån än, såvitt angår vattenområden, i vilka domstol förklarar kungsådra finnas, eller möjligen, för äldre tid, Kungl. Maj:t meddelat dylikt förklarande. I övrigt kan man åstadkomma allenast en samling uppgifter, mest i form av utdrag ur äldre handlingar, av växlande värde för kungsådrefrågans bedömande rörande spridda vattenområden i landet.

Vad beträffar åstadkommande av en doms-förteckning, förutsättes i viss mån en sådan i vattenrätts- och dikningslagkommittéernas betänkande av år 1910 med förslag till vattenlag. Detta förslag åsyftar bland annat att åstadkomma full klarhet om, vilka områden skola för framtiden vara underkastade, i huvudsak, de skyldigheter, vilka vila å vattenområden i vilka finnes kungsådra. Sådana vattenområden skulle enligt förslaget betecknas med termen *större vattendrag*. Dit skulle hänföras dels *alla* vattendrag, i vilka vid vanligt lågvatten framrinner en viss minimivattenmängd (10 m^3) i sekunden — således även de vattendrag av sådan storlek, i vilka kungsådra icke nu kan styrkas — dels ock vattenområden med ringare vattenmängd, för såvitt domstol genom laga kraft ägande beslut före den nya lagens tillkomst förklarar kungsådra av ålder funnits där. I sammanhang med lagens i kraftträdande skulle uppgöras förteckningar över vattenområden både av det ena och det andra slaget. För uppgörande av förteckningen rörande de »större vattendrag», vilka på grund av vattenmängden skulle komma in under denna beteckning, erfordras tydligen ingen utredning rörande nuvarande kungsådreförhållanden. För den andra förteckningens uppgörande är givetvis av nöden, att de domar, på vilka förteckningen skall grun-

das, varda tillgängliga. För sådant ändamål skulle enligt förslaget genom kungörelse sakägare anmodas att ingiva anmälan om befintliga kungsådre-domar. Och kommittéerna hava direkt uttalat (sid. 529) att till sakägare i detta sammanhang också hänföras vederbörande myndigheter å det allmännas vägnar. För myndigheternas räkning hade man tänkt sig en utredning, som dock icke behövde bli allt för omfattande, enär de vattendrag, som med visshet inginge under den på vattenmängden grundade förteckningen, icke behövde tagas med. En motsvarande utredning nu får ju större omfattning, såsom avseende även vattendrag av sistnämnda slag. Den hade emellertid full användning för det ändamål kommittéerna tänkt sig och behövde endast kompletteras med de domar, som meddelats efter det den utredning verkstälts, varpå förteckningen grundats. En utredning rörande laga kraftvunna domar angående befintligheten eller icke-befintligheten av kungsådra har givetvis också betydelse för tillvaratagande av det allmännas rätt i förekommande rättsärenden och för den allmänna rätts-säkerheten.

En utredning för insamlande av *bevismedel* för eller mot kungsådras befintlighet i vattendragen är för prövning av ett vattenlagsförslag i överensstämmelse med de grundlinjer, som angivas i 1910 års förslag, icke behöfelig. En dylik utredning hållen inom måttfulla gränser är emellertid även den av gagn för bedömande av det allmännas och strandägarnes rätt i vattendragen. För att den skall medföra avsett gagn, måste den dock enligt min mening organiseras så med avseende å arbetsplan och arbetskrafter, att den jämförelsevis snart kan framvisa resultat. Söker den famna över för vidlyftigt material, eller sättes den i verket med otillräckliga arbetskrafter, kommer den väsentligen att rinna ut i sanden. Direkt skadligt skulle den verka, om dess eventuellt ofullbordade skick vid tiden, då vattenrätts-lagstiftningens reformerande skall föreläggas Riksdagen, skulle tagas till intäkt för undanskjutande av denna viktiga lagstiftningsfråga.

Vänersborg den 19 februari 1913.

Hugo von Sydow.